

"Przemoc wobec osób starszych"

Opracowanie: Agnieszka Olszewska

Warszawa, 03.08.2018r.

Około 18% populacji Polski to ludzie w wieku powyżej 60 lat. Szacuje się, że do 2050 roku odsetek ludzi w wieku tzw. poprodukcyjnym wyniesie 25% populacji.

Na całym świecie, w tym w Polsce, zachodzą zmiany demograficzne związane ze starzeniem się społeczeństwa. O starzeniu się społeczeństwa mówimy, gdy wzrasta odsetek osób starszych w populacji i jednocześnie maleje odsetek dzieci. WHO przewiduje, że od 1995 roku do 2025 roku liczba osób po 60 roku życia wzrośnie ponad dwukrotnie (z 542 milionów w 1995 roku do 1,2 miliarda w 2025 roku). Dane z GUS wskazują, że w 2002 roku osoby powyżej 60 roku życia stanowiły 17% społeczeństwa. Przewiduje się, że w roku 2035 mają stanowić około 26,7 % populacji ogólnej

Pierwsze pionierskie badania poświęcone tematyce przemocy wobec osób starszych w Polsce to badania M. Halickiej z lat '90 XX wieku przeprowadzone na grupie 600 osób pomiędzy 60, a 80 rokiem życia zamieszkujących w Białymstoku. Badania miały istotne znaczenie dla podkreślenia omawianego problemu społecznego. Wyniki z badań pokazały, że seniorzy najczęściej doświadczają braku opieki, izolowania od spraw rodziny i zaniedbania emocjonalnego. Zaniedbanie emocjonalne było szczególnie wysokie w grupie kobiet. Poczucie zaniedbania zwiększało się wraz z wiekiem badanych.

Badania przeprowadzone w latach 2001-2003 w Krakowie pod kierunkiem Tobiasz-Adamczyk¹⁷ wśród kobiet po 65 roku życia wskazują, że 14,1% z nich doświadczyło przemocy fizycznej lub psychicznej, z czego 67,3% doświadczyło przemocy w postaci gróźb, zastraszania lub poniżania, 60% bicia lub znęcenia fizycznego, 20% ograniczenia wolności, 14,5% zmuszania do współżycia oraz 14,5% niszczenia mienia. Najczęściej sprawcą był partner (76%), a prawdopodobną przyczyną nadużywanie alkoholu (61,8%) i rys osobowościowy (23,6%).

Z kolei wyniki badań E. Sygit i R. Ossowskiego¹⁸ o ile potwierdzają, że najczęściej sprawcą jest osoba bliska z rodziny (89,7% przypadków przemocy wobec seniorów), o tyle wskazują, że tą osobą jest najczęściej dorosłe dziecko (47,3%). Mąż jest sprawcą w 19,3% przypadków, a w 8,8% sytuacji przemoc stosują inni z członków rodziny.

Badanie M. Halickiej i J. Halickiego wskazują, że 5,9% osób po 65 roku życia doświadcza przemocy. Grupę tę istotnie częściej stanowią kobiety. Autorzy w badaniu uwzględnili dziewięć rodzajów przemocy. Wyniki wskazują, że najczęściej doświadczaną formę przemocy stanowi „znieważanie, wyzywanie, ośmieszanie lub lekceważenie” (5,4%). Następnie kolejno według częstotliwości są „zastraszanie i szantażowanie” (2,1%), „wyganianie z mieszkania” (1,1%), „zabieranie i używanie własności osoby bez jej wiedzy” (1%), „ograniczanie wolności np. poruszania się, zamykanie w pokoju” (0,6%), „ograniczanie dostępu do lekarza, kontaktowania się z rodziną i przyjaciółmi” (0,4%), „przemoc fizyczna, jak bicie, kopanie, duszenie i okaleczanie” (0,4%), „przemoc fizyczna, jak popychanie, szarpanie” (0,1%). Najrzadszą formą przemocy była przemoc seksualna, której doświadczyło jedynie 6 badanych osób. Omawiane badania uwzględniły kategorie wiekowe 55-59, 65-69, 70-74, 75-79, 80-84, 85-89 i powyżej 90 roku życia. Najwyższy odsetek doświadczających jakiegokolwiek rodzaju przemocy przynajmniej raz w roku stanowiła grupa w wieku 55-59 (69%). Wraz z wiekiem odsetek ten się zmniejszał. Przemocy częściej doświadczały kobiety.

Jak wynika z badania zleconego przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, blisko połowa Polaków zna przypadki przemocy fizycznej, ekonomicznej i psychicznej w rodzinie wobec osób starszych; ponad 30% zna takie przypadki wobec niepełnosprawnych. W 2009 roku Instytut Psychologii PAN przeprowadził badanie, które pokazuje, iż z przemocą seksualną wobec osób starszych zetknęło się blisko 23% respondentów. Przyzwolenie społeczne na złe traktowanie, na przemoc wobec starszych bierze się m.in. z odrzucenia tych grup ludzi. Ludzie starsi stanowią grupy izolowane i często nieakceptowane, spychane na margines życia społecznego, które nie nadążają w sensie fizycznym i mentalnym za zmieniającym się światem.

Przemoc domowa to zamierzone
i wykorzystujące przewagę sił
działanie skierowane przeciw
członkowi rodziny, które narusza
prawa i dobra osobiste
powodujące cierpienie i szkody.

Zgodnie z definicją z ustawą z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.) przemoc w rodzinie - to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób wymienionych w pkt 1, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Wśród czynników ryzyka przemocy kierowanej wobec seniorów Mark Lachs i Karl Pillemer wymieniają:

- zły stan zdrowia;
- funkcjonalne zaburzenia i zaburzenia funkcji poznawczych osoby starszej;
- uzależnienie lub choroba psychiczna w przeszłości lub obecnie występująca u opiekuna;
- zależność sprawcy przemocy od osoby starszej;
- wspólne zamieszkiwanie z osobą starszą;
- czynniki zewnętrzne wywołujące stres (np. wydarzenia życiowe, trudności finansowe w rodzinie);
- izolacja społeczna osoby starszej (mała liczba kontaktów);
- historia przemocy we wcześniejszych okresach życia.

National Center for Elder Abuse w oparciu o metaanalizę kilku badań, wśród czynników ryzyka wymienia:

- niski poziom wsparcia społecznego
- demencję (50% osób z demencją doświadcza jakiegoś rodzaju nadużycia)
- wcześniejsze traumatyczne doświadczenia, jak przemoc domowa zwiększająca ryzyko przemocy emocjonalnej, finansowej lub seksualnej
- Fizyczne upośledzenie lub zły fizyczny stan zdrowia
- Płeć żeńska
- Młodszy wiek seniorów (dorośli w wieku 50, 60 lat są bardziej narażeni na ryzyko przemocy słownej lub finansowej niż starsi dorośli)
- Duża liczba członków rodziny zamieszkująca wspólnie
- Gorsza sytuacja ekonomiczna (niski przychód jako zewnętrzny stresor zwiększający ryzyko przemocy)

Definicja WHO określa, iż przemoc wobec osób starszych jest jednorazowym lub powtarzającym się aktem, który staje się przyczyną zranienia lub niesie za sobą ryzyko zranienia (bez względu na to, czy działanie jest intencjonalne, czy też nie) osoby starszej, pozostającej w opiece opiekuna lub ze strony innych osób, pozostających z nią w relacjach, które powinny zapewniać zaufanie, a w rzeczywistości są źródłem „zranienia lub stresu dla osoby starszej” (British Action on Abuse of Older Persons, Toronto Declaration on Elder Abuse) (Lachs, Pillemer, 2004).

Formy przemocy stosowane wobec seniorów:

przemoc fizyczna - agresja narażająca osobę starszą na obrażenie ciała, utratę zdrowia, a w radykalnej postaci nawet życia. W konsekwencji zadawanych uderzeń senior doznaje urazów kończyn, głowy, pojawia się obrzęk, obtarcia czy też krwiaki.

przemoc psychiczna - rozumiana jako działania ukierunkowane na podważenie poczucia stabilności seniora, podkopanie własnej samooceny poprzez poniżenie i upokorzenie. Służyc mają temu wyśmiewanie, izolowanie od otoczenia, krzyki etc. Konsekwencją tego pokroju agresji może być wystąpienie lub pogłębienie depresji u osoby starszej. „Dehumanizacja ofiary przez wzbudzanie w niej strachu przed przemocą lub innymi konsekwencjami rozgniewania sprawcy”. Obejmuje ono napaści słowne, groźby, wyzywanie i infantylizację (stosowanie „dziecinnej” mowy, ograniczanie swobody decyzji ofiary

przemoc seksualna - obejmującą wszelkiego rodzaju kontakty lub akty seksualne, podejmowane bez zgody jednego z partnerów. Kontakt seksualny z wymuszoną zgodą jest również traktowany jako przemoc seksualna. Przemoc seksualna często pojawia się w okolicznościach skrywających przemocowy charakter działania. Panuje mylne przekonanie, że starsze kobiety nie mogą być seksualnie wykorzystane.

przemoc ekonomiczna - stosowana przede wszystkim przez osoby najbliższe, szczególnie w przypadku gdy wspólnie z seniorem prowadzą oni gospodarstwo domowe. Może się ona przejawiać wielopłaszczyznowo od możliwości ograniczania samodzielności finansowej seniora w rozdysponowaniu własnego świadczenia emerytalnego po zmuszenie go do wzięcia długoterminowego kredytu, aż po osławioną już metodę "na wnuczka"; Wykorzystanie finansowe (przemoc materialna/przemoc ekonomiczna), polega też na „bezprawnym i niewłaściwym używaniu własności i zasobów osoby starszej”. Ponieważ wiele starszych osób nie jest w stanie prowadzić własnych interesów finansowych z powodu stanu zdrowia (somatycznego i psychicznego), są one skazane na zaufanie wobec swoich opiekunów.

przemoc instytucjonalna - praktykowana w instytucjach z założenia społecznie wrażliwych (np. domy opieki, placówki pobytu dziennego, szpitale), gdzie osoby starsze doświadczają między innymi zaniedbania ze strony personelu.

Centrum Badań Opinii Społecznej listopad 2016 roku - Ankietowani powyżej 60 roku życia podkreślili, że zderzali się z dyskryminacją właśnie w miejscach publicznych (sklep, ulica, transport masowy - 18% było świadkami takiego traktowania, zaś 3% doświadczyło go bezpośrednio) placówki służby zdrowia (11% było obserwatorami dyskryminacji a 5% padło jej ofiarą) jak również urzędy, banki (6% było świadkami złego traktowania a 3% dotknęło osobiście). W subiektywnej ocenie osoby starsze akcentują, iż problem istnieje, gdyż według deklaracji 26% respondentów było świadkami dyskryminacji a 10% dotknęła ona osobiście.

Nierzadko stereotypowe wyobrażenia na temat starości (że większość osób starszych wiekiem wymaga opieki instytucjonalnej, większość to osoby biedne, większość nie potrafi się nauczyć niczego nowego itp.) nie tylko przeczą rzeczywistym możliwościom intelektualnym i sprawnościowym osób starszych, ale w sposób tendencyjny wypaczają rzeczywisty obraz wieku podeszłego, są krzywdzące dla starszych osób i przyczyniają się do ich stygmatyzacji.

Przestępstwo znęcania Art. 207 k.k.

- § 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.
- § 1a. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą nieporadną ze względu na jej wiek, stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8
- § 2. Jeżeli czyn określony w § 1 lub 1a połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.
- § 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1–2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12

1. <http://www.opiekadlaseniora.pl/porady/przemoc-wobec-osob-starszych>
2. Przemoc w rodzinie wobec osób starszych i niepełnosprawnych Poradnik dla pracowników pierwszego kontaktu Redakcja Dorota Jaszczak-Kuśmińska, Katarzyna Michalska Warszawa 2010
3. Joanna Mordawska, Zjawisko przemocy wobec osób starszych –skala problemu, czynniki ryzyka, metody przeciwdziałania